

Остроумие и ирония бликат от неговите коментари на печата, от афоризмите, с които често си служи. Особена форма е лиричната проза, насочена към обществените проблеми, тя звучи като остра сатира.

В последните месеци на своя живот, прикован от „жълтата гостенка“, Смирненски написва „Приятелите“, „Как ще си умра млад и зелен“ и „Приказка за стълбата“, в които влага цялата си творческа сила и талант. Фейлетонът от бр. 26 на 1923 г. „Как ще си умра млад и зелен“ носи автобиографичен характер, хуморът е бликащ, горчив, авторът показва забележителните си качества на писател-хуморист.

В прозата, както и в поезията преобладават произведения, подписани с псевдонима Смирненски. Тридесет и шест с цялото име, и двадесет и две със съкратено Хр. См. Двадесет произведения са подписани с Гаврош, десет с Яким Егейски, а като единични — Христо, Яким, Хри-Дим-Ски, Рапортър, Нагел Смуглий. За един невероятно кратък период от време от 1920 до 1923 г. на страниците на сп. „Червен смях“ Смирненски отпечата огромно количество творби в областта на поезията и художествената проза (178), голяма част от които са шедеври не само в българската, но и в световната литература.

Чрез Смирненски, който израсна и се оформи като пролетарски революционен поет на страниците на сп. „Червен смях“, ... българската поезия след Първата световна война се приобщи към широко развиващия се фронт на една нова литература, която набираше сили под излъчванията на Октомври. В нейната фаланга се нареждаха художници като Горки и Маяковски в Русия, А. Барбюс във Франция, Й. Бехер и Брехт в Германия, И. Волкер и Ст. К. Нойман в Чехословакия, Броневски в Полша ... Тези писатели бяха призвани да обновят художествената мисъл на Европа, да влечат свежа кръв в нейната застаряваща култура.¹¹ Чрез Смирненски българската литература в своя прогресивен, революционен развой през ония години е свързана със световния революционен процес.

НЕИЗВЕСТЕН ДАМАСКИН НА ДАСКАЛ ТОДОР ПИРДОПСКИ ОТ НАЧАЛОТО НА XIX В.

Георги Данчев

Наскоро имах възможност да се запозная с един неизвестен на науката дамаскин, съхраняван в библиотеката на читалище „Напредък“ гр. Пирдоп.¹ Досега той не е описван, което налага настоящото му проучване.

Ръкописът е попаднал в читалищното книгохранилище преди години заедно с някои други книги на братя х. Иван и х. Богдан х. Димитрови от Пирдоп. Знае се, че в същата частна библиотека са се намирали някога и други ценни ръкописи и старопечатни книги, някои от тях — направени достояние на науката, други — изчезнали.²

Новооткритият дамаскин е сравнително добре запазена ръкописна книга, подвързана с дъсчени капаци, облечени в кожа. Върху нея с познати от други подвързани щемпелни шаблони чрез пресуване е направена украса с различни орнаменти. Ръкописът има закопчалки, изработени от метал и кожа.

Върху листовите на дамаскина липсва някаква цифрена или буквена пагинация. При настоящото му проучване и описване го пагинарах с чер молив. Оказа се, че съдържа 159 листа, подвързани в 21 коли. С изключение на 2-ра всички коли имат по 8 листа. Само 8-ма кола се

¹¹ М. Николов. Хр. Смирненски. С., 1965, с. 174.

¹ Ръкописът се съхранява в читалищната библиотека под № 6211. Сведения за съществуването му получих от студентката по българска филология във Великотърновския университет „Кирил и Методий“ Веселина Балканска.

² Вж. Методи Стоянов. Град Пирдоп в миналото и сега. С., 1941, с. 91—95.

състои от 4 листа и 14-а — от 3 листа. Съдържанието на текста показва, че в тези две коли няма откъснати листи след подвързването на ръкописа. Още при писането му 8-а и 14-а кола са били в същност половинки (с по 4 листа), като от последната още тогава е отрязан един лист (вероятно поради допусната грешка при преписването на текста).

Размерът на листовите е $15,5 \times 10,2$ см, а на текста съответно $11 \times 6,5$ см. Страниците съдържат обикновено по 15 реда, но на места се срещат и по 16 реда, когато в текста са вметнати подзаглавия или буквени и цифрени означения. На бялото поле на страниците над текста са отбелязани заглавията на отделните съчинения в съкратен вид. На обратната страна на листа на текста е отбелязано „слово“, а на лицевата страна на следващия лист е посочено какво е това слово („слово за антихриста“, „слово за второ пришествие“, „слово изрядное“ и др.).

Дамският е писан с черно мастило, сега избледняло значително и добило кафяв цвят. Заглавията, подзаглавията на отделните раздели, цифрените и буквените указания, както и съкратените заглавия в полето над текста са изписани с червено мастило, също избледняло значително.

Изписването на заглавията, подзаглавните указания и начални букви не показват никакво особено старание, умение и художествено постижение. Същото важи и за малката, набързо нарисувана заставка в началото на ръкописа.

Хартията, на която е написан Пирдопският дамски, не е дебела, но твърде жилава. Волните знаци представляват три цилиндъра и две инициални букви — PG.

В дамската са поместени следните съчинения:

1. Л. 1а — 40б — Дамскина ннока нподѣкона н стѣднта, слово за антихриста н за второ пришествие Хво.

Начало: „Законъ нматъ царѣто, бѣгвѣнн хртѣане, кога шатъ да ндатъ войска, а тѣе...“

Това дамскиново слово е разделено на две части. На л. 1а — л. 22а е преписано „Слово за антихриста“, а от л. 22б до л. 40б „Слово за второ пришествие“. Преписвачът е дал и съответните указания за разположение на словата, като на белите полета над текста е отбелязал — на обратната страна на страницата „слово“, а на лицевата — „за антихриста“ или „за второ пришествие“. Само на л. 14б и 15а е допуснал отклонение, написвайки „слово изрядное“. За да ориентира още по-добре читателите на л. 22б, той отбелязва с киновар: „Ѡ за дѣ естъ слово за второ пришествие Хво.“ Освен това на много места текстът на произведението е разчленен от подзаглавия и цифрени обозначения. Ето част от тези подзаглавия: „Создатель (л. 1б), „Пророчество Ісакіно чтение“ (л. 3а), „Пророчество Малахійно известіе“ (л. 3б), „Послание Хртѣо про рокомъ“ (л. 5а), „Молиша антихриста за цара“ (л. 8а), „Знаменіе антихрѣстоу“ (л. 9б), „возношеніе антихрѣстоу“ (л. 10б), „Пророчество Езекиилоу“ (л. 12а), „Чудодѣланіе антихрѣстоу“ (л. 16а), „Бегство члчко по гора“ (л. 19а), „воскрснїе мертвы“ (л. 24а), „всѣдженіе грѣшны“ (л. 29б), „Ѡ за дѣ естъ второ пришествіе Хво“ (л. 30а), „Гдѣ н црѣ прихѣднѣ“ (л. 30б), „Рыданіе івденское“ (л. 32а), „Євѣліе Ѡ Матѣа зачало“ (л. 35б), „бѣгнн ѡвѣтъ Хвѣ“ (л. 34б) и др. п.

2. Л. 41а — 82а — Дамскина ннока нподѣкона н стѣднта, слово Ѡ Патерника извѣдено Ѡ много книги. Слово изрядное намъ за фѣйда.

Начало: „Гдѣ бгѣ, кога направен рай н оукрашен го съ снчко, тогнѣа създадѣ дѣвѣтътѣх чинѣе...“

На белите полета над текста книжовникът е отбелязал на обратната страна на страниците „слово“, а на лицевата „изрядное“. И това дамскиново слово е разделено на множество части със съответните подзаглавия и буквени обозначения. Ще посоча само някои от тях:

„Низпаденіе бесовъ ѿ воздѣхъ“ (л. 43 а), „Заповѣданіе бг҃а Адамъ“ (л. 44 б), „Нзлащеніе Еино ѿ дѣвола“ (л. 45 а), „Прїидѣ гдѣ посредѣ раа“ (л. 46 а), „Ннноє произвѣстіе ѿ црквиахъ“ (л. 47 б), „Ннноє произвѣстіе ѿ Адамѣхъ“ (л. 49 а), „Столпотвореніе намерное“ (л. 50 а), „Нстинное произвѣстіе ѿ Хр҃те“ (л. 55 б), „Проначертаніе ползное“ (л. 58 б), „Моленіе смиренно прїатно бг҃а“ (л. 62 а), „первын стѣла постн“ (л. 72 а), „вторын стѣла посты“ (л. 73 а) и др.

3. Л. 82 б — 94 а — Дамаскина ннокѣ нподѣакона н стѣднта, слово радн плачѣ.

Начало: „Нма тѣка по мѣждѣ нас едни да плачѣть за сна, че оумралъ нан са прѣбылъ, др҃гн плачѣть...“

И това слово е подразделено на части, обозначени с подзаглавия или с цифрени указания. Над текста срещаеме познатото от предното произведение посочване с киновар „слово нзрадное“. Ето някои от подзаглавията: „Нзвѣстіе ангелово“ (л. 86 а), „Плачѣ Івдѣйскѣ“ (л. 86 б), „Плачѣ Іеремїевъ“ (л. 87 а), „оукореніе церковное“ (л. 88 а).

В края на словото са поместени кратки сведения за седемте църковни вселенски събора — кога и къде са се състояли, по време на кой цар и какви въпроси са разисквани на тях: „первын соборъ“ (л. 91 б), „вторын соборъ“ (л. 92 а), „третын соборъ“ (л. 92 а), „четвертын соборъ“ (л. 92 б), „патын соборъ“ (л. 93 а), „шестын соборъ“ (л. 93 а), „седмѣн соборъ“ (л. 93 б).

4. Л. 94 б — 103 а — Дамаскина ннокѣ нподѣакона н стѣднтахъ, слово зарадн матн-нахъ.

Начало: „Гдѣ бг҃ъ нашъ колко е матѣ далъ на чацыте на земата да нема чѣта...“

Както и при предходните две слова, и тук на белите полета над текста е отбелязано „слово нзрадное“. Това слово е разделено на 27 части, обозначени със съответните цифри. Пропуснато е само 12-о обозначение на л. 93 б. Подзаглавията липсват.

След словото е оставена една празна страница (л. 103 б). По-късно друг преписвач е опитвал перото си, като е изписвал различни букви и знаци. Написал е и два молитвени израза: „Во имѣ оца си снна свѣтаго дѣхѣ н ннне прїсно вовеки вековѣ аминъ“ и „Слава оцѣ н сннѣ н свѣтѣмѣ дѣхѣ н ннне н прїсно вовеки вековѣ аминъ“.

5. Л. 104 а — 135 б — Дамаскина ннокѣ нподѣакона н стѣднта, слово дшеспасителное ебамн нзрадное“.

Начало: „Оранте нан др҃гн птыци, дѣто фѣркѣ на воздѣхъ, тѣе кога нзматнтѣ пнаци голы...“

И тук над текста над белите полета срещаеме познатото от предните слова „слово нзрадное“. Както и при другите слова, в дамаскина текстът е разделен на части с подзаглавия. Съществуват и цифрени обозначения, които на места са твърде обръкани. Ще посоча някои от подзаглавията: „Вопрошеніе“ (л. 109 б), „Добротвореніе“ (л. 111 а), „Нзвѣстіе ѿ прїпонтѣ Пленѣтѣ“ (л. 111 б), „Второе копрѣз Пленѣтѣево“ (л. 114 б), „Третый копрѣз Пленѣтѣево“ (л. 116 а), „Чдѣ стѣмѣ Нїколаю“ (л. 119 а), „Ннноє произвѣстіе ѿ Елнннахъ“ (л. 121 а), „Ннноє произвѣстіе дѣвнцѣхъ“ (л. 124 а), „Ннноє произвѣстіе радн Аѣраамѣ воголюбнаго“ (л. 127 а) и др.

6. Л. 136 а — 159 б — Дамаскина ннокѣ нподѣакона н стѣднта, слово на стаго апаа Павла, нже вознесенъ бысть до третѣе нбо“.

Начало: „АѢЛЪ ПАВѢЛЪ НѢКОГА ВОЗНЕСЕНЪ ВЪСТЪ ДО ТРЕТОЕ НѢО И ДОДѢ ГЛАСЪ Ѡ БГА
ДА М8 КАЖЕ...“

За разлика от другите слова указанията на белите полета над текста са различни: „Слово АѢЛА ПАВЛА“, „Слово АѢЛЪ ПАВЛ8“, „Слово СѢАГО АѢЛА ПАВЛА“, „Слово Израданѣ“, „Повченіе АѢЛА ПАВЛА“. И това съчинение е разделено на части с буквени обозначения и подзаглавия. Ще посоча някои и от тях: „Солнечное рыданіе“ (л. 136 б), „Рыданіе АѢновное и свѣздное“ (л. 137 а), „Званіе морско къ ГЛ8“ (л. 137 б), „Вознесеніе ПАВЛОВО“ (л. 141 а), „Зреніе въ цѣте нѣное“ (л. 144 а), „Вопрошеніе ПАВЛОВО“ (л. 145 а), „Ѡ ЗДѢ ЕСТЬ МѢКА ГРЕШНИКОМЪ“ (л. 145 б), „Ненаенстинцы“ (л. 146 б), „Сребролюбци“ (л. 146 б), „Сѣенникъ“ (л. 147 а), „Владѣнка“ (л. 147 б), „Кансаръ“ (л. 148 а), „Даскалъ“ (л. 149 а), „Крамоланци“ (л. 149 б), „Дѣвѣнцы кѣркы“ (л. 150 б), „Паванкене“ (л. 152 а), „Кѣркелъ“ (л. 152 б), „жѣны кѣркы“ (л. 153 а), „Каллгѣрѣхъ“ (л. 153 б), „Синѣхожденіе АГГЛОВО“ (л. 154 б), „Ѡ ЗДѢ ЕСТЬ ХВЕСТЪ ДАНСКИХЪ“ (л. 156 а) и др.

По страниците на новооткрития дамаскин не срещаме приписки или бележки, които да съдържат някакви сведения за неговия съставител. Независимо от това обаче със сигурност може да приемем, че това е ръкопис на трудолюбивия късен дамаскинар даскал Тодор Пирдопски. Сравняването на почерка на този дамаскин с почерка на другите известни Даскалтодорови ръкописи показва категорично, че и той е дело на неговата ръка.

Писмото на дамаскина съдържа характерните черти на почерка на другите атрибутирани книжовни трудове на даскал Тодор Пирдопски и представлява среден, немного правилен полуустав, наведен малко назад.³ На специалистите е известно, че почеркът на този книжовник се отличава със свои типични белези. „Почеркът на даскал Тодор обаче е така характерен, че техният автор (на безименните му ръкописи — б. Г. Д.) лесно се открива.“⁴

В подкрепа на предположението, че този неизвестен досега на науката дамаскин е дело на даскал Тодор Пирдопски, може да се приведат и други аргументи. По съдържание той прилича твърде много на други два дамаскина, писани от същия книжовник. Става дума за ръкопис № 1076, съхраняван в Софийската народна библиотека,⁵ и ръкопис № 93, пазен в ръкописното книгохранилище на Българската академия на науките.⁶

Сравненията показват, че между описвания тук дамаскин и споменатия вече дамаскин № 1076 (Соф. нар. библи.) съществуват и известни преки връзки. Заглавията на някои от поместените съчинения не само текстово се покриват, но са и разположени по един и същ начин на почти еднаквите по размер листове на двата дамаскина.⁷ Това важи и за заглавните указания на белите полета над текста на ония слова, срещани в единия и в другия дамаскин.

Сравнен с други ръкописи на даскал Тодор Пирдопски, този дамаскин издава известна неопитност и неумение при оформянето му. Натъкваме се и на колебания при изписването на отделни букви и думи: „ПАВЛА“ — „ПАВЛА“, „АНТІХРИСТА“ — „АНТІХРИСТА“, „СѢДАНТА“ — „СѢДАНТАХЪ“ и др. под. Всичко това ражда предположението, че описваният тук дамаскин е един от сравнително по-ранните книжовни трудове на книжовника-дамаскинар от началото на XIX в. Това предположение се подкрепя и от вече изтъкнатата изключителна близост между този дамаскин и споменатия ръкопис № 1076 (Соф. нар. библи.), определен също като дамаскин от началото на XIX в.

³ Срв. с почерка на Даскалтодоровия дамаскин № 1076 (Соф. нар. библи. Вж. М. Стоянов, Хр. Кодов. Опис на славянските ръкописи в Софийската народна библиотека. Т. III, С., 1964, с. 386—387.

⁴ Д. Петканова-Тотева. Дамаскините в българската литература. С., 1965, с. 207.

⁵ М. Стоянов. Хр. Кодов. Опис на славянските ръкописи... Т. III, с. 386—387.

⁶ Хр. Кодов. Опис на славянските ръкописи в библиотеката на Българската академия на науките. С., с. 241—245.

⁷ Вж. заглавието на „Слово от патерика...“ в рък. № 1076 (Соф. нар. библи.) — л. 33 а и в описания тук дамаскин — л. 41 а, а също така и заглавието на „Слово за апостол Павел...“ в рък. № 1076 (Соф. нар. библи.) — л. 106 а и в описания тук дамаскин — л. 136 а.